

KÜTAHYA VE ÇEVRESİNDE SAĞALTMA OCAKLARI VE YAPILAN TEDAVİLER

Münire BAYSAN*

Özet: Halk hekimliğine bağlı olan sağaltma ocakları Türk kültürünün önemli unsurlarındandır. İnsanlık tarihi ne kadar eski ise hastalıklardan korunma ve tedavi yöntemleri arama gayreti de aynı oranda eskidir. Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan ocakların varlık sebebi ve yaptıkları uygulamalar da bu gayretin neticesidir. Bir taraftan eski Türk inançlarının izlerini içerisinde barındıran sağaltma ocakları diğer taraftan da İslami motifleri bünyesine katarak günümüze kadar ulaşabilmiştir. Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Kütahya ve çevresinde de yaygın bir şekilde sağaltma ocakları mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Ocak, Hastalık, Sağaltma.

HEALING HOUSES IN AND AROUND KUTAHYA AND THE THERAPIES

Abstract: Heart are connected to folk medicine are important elements of Turkish culture. Disease prevention, and search efforts for treatment methods are as old as the history of humanity. The reason for being of these hearth extending from Central Asia to Anatolia and the therapies are consequences of this effort. Besides hosting the traces of the old Turkish beliefs, hearth have reached to the present day by incorporating İslamic motifs. As in many parts of Anatolia, , hearth are widely available in and around Kütahya. In the first part of this article we will inform you about Kütahya, the properties of *ocak* (, hearth), *ocaklı* (someone who belongs to a specific organization) and the methods of *el verme* (transferring knowledge to new generations). In the second part, we will cover the, hearths and the therapies that they applied.

Key words: Kütahya, Hearth, Disease, Healing.

1. Giriş

Kütahya Anadolu'daki en eski yerleşim birimlerinden birisidir. Kütahya'nın kuruluş tarihini tespit etmek mümkün olmamaktadır. Ancak antik kaynaklar bu şehri "Ezop'un doğduğu memleket" diye bildirirler ki, bu takdirde Kütahya'nın MÖ VI yüzyılda mevcut olması gerekmektedir (Yıldız, 1981:35).

İlk borsanın burada kurulmuş olması şehrin eski çağlarda önemli bir kültür merkezi olduğunu göstermektedir. Kütahya'nın eski ismi Kotiacion (Kotiaion, Cotyaeium, Cotyaeum, Cotyaium)'dur. Şimdiki ismi bundan bozulmuş şeklidir (Uzunçarşılı,1932: 9).

Kütahya'da ilk siyasi hâkimiyeti Frikler kurmuştur (Kütahya Tanıtım Kitabı,1996: 2). Frikler'den sonra Roma İmparatorluğunun eline geçen şehir, İmparatorluğu ikiye ayrılması ile Bizans'ın sınırları içerisinde kalmış ve oradan da Malazgirt Zaferi ile beraber yavaş yavaş Türklerin hâkimiyetine girmeye başlamıştır.

Kütahya'nın Türklerin eline ilk geçişi ile ilgili olarak Malazgirt zaferine müteakip, Süleyman Şah'ın Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmasından sonra derhal fetihlere başlayarak Batı Anadolu şehirlerini zapt ettiği ve buna binaen diğer şehirler gibi Kütahya'nın da 1075-1078 tarihlerinde ilk defa Türklerin eline geçmiş olduğu kabul edilmektedir (Yıldız, 1982:36).

Germiyanogluları ve Osmanlı Devleti zamanında önemli Türk şehirlerinden olan Kütahya geniş bir kültür ve medeniyet yelpazesine sahiptir. Türkler Anadolu'ya göç ederken sahip oldukları kültürel değerleri de yanlarında getirmişlerdir. Ocaklar ve buralarda yapılan tedaviler de bu değerlerimizden biridir.

Ocakların tarihine bakılınca Anadolu Türk tarihi ile sınırlı olmayıp Türk kültürlü halklarla göç edip Türk kültür coğrafyasına yayıldıkları söylenebilmektedir (Kalafat, 2010: 123). Eski Türk dini içerisinde önemli bir yere sahip olan Şamanlar, toplumun İslamiyeti kabul etmesinden sonra, bu yeni ortam içinde sahip oldukları otoritelerini uzun müddet koruyamamış; toplumunda etkisi ile din adamlığı yönünü derviş, şeyh, veli gibi ruhani kişilere devretmiş veya devretmek zorunda kalmış, hekimlik, doktorluk yönünü ise ocaklı olarak devam ettirmişlerdir (Öngel, 1997 :10).

Ocak kavramı geleneksel kültürde hastalık sağaltımı konusunda önemli bir yere sahiptir (Kumartaşlıoğlu, 2012:211). Kökleri Orta Asya'ya uzanan ocaklar ve buralarda yapılan tedaviler Anadolu'nun birçok şehrinde olduğu gibi Kütahya'da da içerisine İslami motifler dâhil edilerek işlevini günümüze kadar devam ettirmiştir.

Halk hekimliği görevini üstlenerek çeşitli hastalıkları tedavi eden ailelere ocak, bu ailenin içinde tedavi işlemini uygulayan kişiye de ocaklı denilmektedir. Hem kadın hem de erkek ocaklılar bu vazifeyi yapabilmektedir. Hasta erkek ise erkek ocaklıya kadın ise kadın ocaklıya başvurur. Genelde ailenin büyükleri sağaltma işlemini yapar ve vakti geldiğinde kendi soyundan olanlara el vererek ocağın devam etmesini ister. Orhan Acıpayamlı: "Türk halkının hakiki doktoru bunlardır. Her hastalığın ayrı bir ocağı vardır: sıtma ocağı, kuduz ocağı, sarılık ocağı... gibi. Ocak deyince akla belirli bir hastalık ile uğraşan aile gelir. Bu ailenin tedavi ile uğraşan fertlerine ocaklı adı verilmektedir. Bu ocaklı tedavi etme kudretini ailesinden kan yolu ile alır. Bunun için bir öğrenim ve eğitim evresine ihtiyacı yoktur. Falan ocaklının sülbünden gelmesi yeterlidir, demektedir (Acıpayamlı,1989: 5). Halk hekimliğinde ocak ve ya ocaklı diye eş anlamda kullanılan iki kelime ile anamlandırılan kişiler bir veya birkaç hastalığı iyi edebilme gücüne sahip olduklarını söyleyen, bu işin metotlarını bilen kimselerdir (Duvarcı, 1990: 35). Ocaklılar, tek bir hastalık sağaltma yetisine sahip olabildikleri gibi birden fazla ocağı olanlar hatta yedi ocaklı olarak anılanlar da mevcuttur.

* Arş. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, munireakcal@hotmail.com

Bir kişinin ocaklı sayılabilmesi için o kişinin bu işi bilen birisinden el alması gerekmektedir (Akman, 2007:396). Kütahya ve çevresinde “ocaklı” olma genel olarak kan bağına bağlıdır ve “el alma” yöntemi ile varlığını sürdürür. Bu ocakların da kendi içerisinde belli kaideleri mevcuttur. Bazı ocaklar sadece kızına ve oğluna el verirken bazı ocaklar gelin ve damatlarına da el verebilmektedirler. Bazı ocak sahipleri ise sağaltma yetisini kan bağı gütmeksizin uzaktan gelen hastalarına aktarmakta ve gittikleri yerde bu ocağı sürdürmelerini istemektedirler. Kimi ocakların temelinde ise rüyada görülen Hz. Hızır ya da din büyükleri yatmaktadır.

Her ocağın el verme vakti ve şekli farklıdır. Bazı ocaklılar ömürlerinin sonlarına doğru el verirler ve el verdikten sonra kendileri sağaltma işlemi yapmazlar. Bazılarında ise daha ocaklı sağken el verdiği kişiler de kendisi de sağaltma yapabilir.

2. Ocaklarda El Verme İşlemi

- 2.1. Ocaklı abdest alır, üç İhlâs ve bir Fatıha sureleri okuyarak el vereceği kişiye avucundan üç kez su içirir.
- 2.2. Ocaklı kibleye doğru oturur, el vereceği kişi de önüne diz çöker. Bir bardak suya dualar okuyan ocaklı bunu el verdiği kişiye içirir.
- 2.3. Ocaklı abdest alır, el alacak kişiye gönlüne gelen duaları okur ve ağzına üç kez “tü” diye tükürür.
- 2.4. Ocak sahibi avucuna tükürür ve el alan kişide besmele eşliğinde o tükürüğü yalar. (Bu gerçek tükürük değildir. Tü şeklinde tükürür gibi yapar.)
- 2.5. Ocaklı işaret parmağı ile ağzından aldığı tükürüğü salavat çekerek el vereceği kişinin ağzına sürer.
- 2.6. El veren kişi kendi ellerini, el alacak kişinin ellerine dualar okuyarak sürer.
- 2.7. Ocaklı el vereceği kişiyi karşısına oturtur ve dualar okuyarak onun vücudunu sıvazlar.
- 2.8. Rüyasında, Hz. Hızır ya da din ulularının el vermesi üzerine hastalık sağaltmaya başlar
- 2.9. Tedavi amaçlı gittiği ocaklının avucundan su içer.
- 2.10. Kan bağı ile hiçbir el verme merasimi yapmadan da ocaklı olunur.

El verme merasimi esnasında yapılan uygulamaların temelinde dinsel ve büyüsel işlemler yatmaktadır. Ocaklının el verdiği kişinin ağzına tükürmesi ve tükürüğünü yalatması ile kendinde olan manevi güç ve yeti karşı tarafa geçmiş olur. El alan kişi parça bütün ilişkisine dayalı temas büyüsi ile ocaklı sıfatını alır. Sıvazlama ya da ellerini el alacak kişinin ellerine sürme işlemi esnasında da yine temas büyüsi mevcuttur. Dualar okunarak el alan kişiye üflenmesi ile de ocaklıdaki manevi kuvvet karşı tarafa dinsel yolla aktarılır.

3. Kütahya ve Çevresinde Ocaklıların Özellikleri

- 3.1. Kütahya ve çevresinde sağaltma işlemi yapan ocaklıların büyük çoğunluğu kadındır. Erkek ocaklılar da mevcut olmakla birlikte sayı olarak azdır.
- 3.2. Kadın ocaklılar daha çok kadın ve çocuk hastalara bakarlar. Genelde erkek hastaları tedavi etmezler, bazen kendilerinden yaşça küçük ya da büyük olan yani babası yağındaki erkek hastaları sağaltırlar. Erkek ocaklılar ise çok fazla cinsiyet ayrımı yapmazlar.
- 3.3. Bazı ocakların tedavi için günü ve saati vardır. Örneğin: Salı ve perşembe günleri ‘gün yarım olmadan’ yani öğlen olmadan o ocağa gidilmelidir. Bazılarında ise tedavi akşam ya da sabah saatlerinde yapılır.
- 3.4. Ocaklıların sağaltma öncesi ve sonrası kaideleri olabilir. Bazı ocaklılar tedavi için gelen hastaların abdestli olmalarını şart koşarlar. Bazı ocaklar ise hastaların aç karnına gelmesini isteyebilirler. Tedavi sonrasında özellikle cilt hastalıklarının tedavisinde perhiz verilebilir. Hastalardan evlerine dönerken arkalarına bakmamaları ya da kimse ile konuşmamaları da istenebilir.
- 3.5. Tedavi amaçlı yapılan uygulama hastalığın iyileşmesini sağlamazsa bu uygulama üçlenir.
- 3.6. Gelen hastalar ocağa hediye, ikramlık bir şey ya da para bırakırlar. Bunun adına yörede ‘el yeğniligi’ denilmektedir. Ocakların büyük çoğunluğu maddi bir karşılık gözetmeden Allah rızası için bu işlemi yapmaktadır ve 0.5 Krş. 1 TL gibi çok küçük rakamlar almaktadırlar. Buradaki maksat özellikle demir para olarak sağaltılan hastalığın ağırlığının kendilerine geçmesini önlemektir.

Kütahya ve çevresindeki ocaklıların özelliklerine bakıldığında eski Türk inançlarının uzantılarını görmek mümkündür. Orta Asya döneminde şamanların vazifelerinden olan hastalıkları sağaltma işlemi günümüzde ocaklılar, çoğunlukla da kadın ocaklılar tarafından yapılmaktadır. Bazı şamanistlere göre, en kuvvetli şamanlar kadın şamanlardır. Eski devirlerde şamanlığın kadınlara mahsus bir sanat olduğunu gösteren emareler vardır (İnan 2000: 89).

Hastalıkların sağaltılması karşılığında ocaklıların demir para talep etmeleri, demirin eski dönemlerdeki kutsiyeti ve iyileştirme gücünden kaynaklanmaktadır. Demirin gücü ve kutsallığı, şamanların demirci olarak görülmesi bilinen hususlardır. Böylelikle kötü ruhlar uzaklaştırılmaya çalışılmıştır (Kaya 2001: 214). Yapılan tedavi tek seferde hastalığı silmeye yetmezse bu uygulama üçlenir. Bu işlemin ağır hastalarda üç kez yenilenmesi, İslâmiyet öncesi dönemde olduğu gibi günümüzde de bazı sayılara kutluluk ve uğurluluk anlamı verilmesi ve bunların birtakım pratiklerde özel güçlerden yararlanmak amacıyla kullandığını göstermesi bakımından önemlidir (Çıblak 1962: 16). Hem İslâmiyet öncesi hem de İslâm dininin kutsal sayılarından biri olan “üç” ile de tedaviye dinsel bir güç katılmış olur (Hançerlioğlu 2000: 679).

Üçleme farklı günlerde yapılır. Bu günler birer atlayarak devam eder. Örneğin ocaklının tedavi günü cumartesi ise hasta tekrar tedavi için pazartesi ve Çarşamba ocağa gider. Ocağın tedavi günü pazartesi ise çarşamba ve cuma günleri ocağa gidilir.

Ocaklarda bazı hastalıkların tedavisinde vakte dayalı uygulamalar da mevcuttur. Korkuluk, karın tüpleme gibi karın ya da mide bölgesine bastırılarak tedavi edilen hastalıklarda sağaltma işlemi gün yarım olmadan ve aç karnına yapılır. Hem midenin boş olması sağlanır hem de hasta daha fazla aç kalmak zorunda kalmaz.

Türkiye halk hekimliğinde, sağaltma işlemini *irvasa* yoluyla, *parpilama* yoluyla, dinsel ve büyüsel yolla, bitki, hayvan ve maden kökenli emlerle yapılmaktadır. Irvasa, doğrudan vücutla ilgili olmayan, hastayı etkileme amacı güden sağaltmadır. Parpilama yoluyla yapılan sağaltmalarda ise, hastaların vücutları çizilir, delinir, dağlanır, kesilir ya da vücutlarına değnekle vurulur (Öger,2010: 1233). Karşılıklı görüşme ve gözlem yöntemi ile yaptığımız derlemelerde elde ettiğimiz verilere göre yöredeki ocaklarda yapılan tedavilerde parpilama oranı azdır. Daha çok irvasa ve dinsel – büyüsel yollar tercih edilmektedir.

En eski dönemlerden günümüze kadar varlığını devam ettirebilen ocaklar Kütahya’da da işlevini sürdüren önemli tedavi merkezlerinden biridir.

4. Kütahya’da Bulunan Bazı Ocaklar ve Yapılan Tedavilerden Örnekler

- 4.1. Aydaş Ocağı:** Bu ocağa gece uyumayan, sürekli ağlayan halk tabiri ile çelimsiz olan yani yaşlılarına göre “gelişimi normal olmayan” (Karasoy, 2008: 77) , “Zayıf, cılız” (Gülseren: 109) ve bacakları çapraz olan çocuklar getirilir. Aydaş ocağında yapılan tedavi yöntemleri:
- 4.1.1. Ocaklı abdest alır ve benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek tedavisine başlar. Su dolu bir tasın içerisine Kureyş ve Fil Surelerini okur. Sonra bu tasta üç kaşık suyu getirilen çocuğa içirir. Kalan suyu geniş bir kabin içindeki suyla karıştırır. Fatıha suresini okuyarak bu su ile çocuğu yıkar (K.K.1).
- 4.1.2. Ocaklı benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek tedavisine başlar. Tedavi amaçlı getirilen çocuğu iki kollu eski terazide üç kez tartar. Çocuğu annesi üçüncü tartmadan sonra “ ne tartıyorsun” diye sorar. Ocaklı da aydaş der ve Fatıha suresini okuyarak tedavisini bitirir (K.K.2).
- 4.2. Arpacık Silmesi (İtdirseği) Ocağı:** Genellikle gelişme çağında kirpik diplerindeki bezlerin iltihabı demek olan (Bayat, 1992: 47) bu rahatsızlıkta farklı tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.
- 4.2.1. Ocaklı tedavisinde nöbet şekeri kullanır. Göz kapağının iç kısmında çıkan arpacığı nöbet şekeri ile kayboluncaya kadar siler. Bir taraftan da bir İhlâs, bir Felak ve bir de Nas surelerini okur (K.K.3).
- 4.2.2. Ocaklı abdest alır, üç İhlâs ve bir Fatıha surelerini okuduktan sonra benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek hastanın rahatsız olan gözünü sağ kolunun dirseği ile siler. Ocaklı bu uygulamayı üç kez tekrar eder (K.K.4).
- 4.3. Ateşpare Ocağı:** Özellikle yüz bölgesinde görülen kızarıklık ve şişlik şeklinde oluşan “bir cilt hastalığı”dır (Koç, 2010:9).
- 4.3.1. Ocaklı önce şekeri suda eriterek şerbet yapar daha sonra pamuğu şerbete batırarak yüzün ateşpare olan bölgelerine sürer. “ Ekmek yaparken hamuru kesmek ve hamur leğenini sıyırmak için kullanılan saçtan yapılmış olan (Koraş,2002: 186) esiran adındaki aleti ocakta kızdırıp hastanın rahatsız olan bölgesine yaklaştırarak tutar. Vücudun herhangi bir bölgesine bu mesafeden aynı sıcaklık verirse yanar ama ateşpareli bölge yanmadığı gibi sıcaktan hoşlanır. Ocaklı esirani üç kez kızdırıp hastanın yüzüne tutar. Tedavi sırasında üç İhlâsve bir Fatıha surelerini okur (K.K.5).
- 4.3.2. Ocaklı, hastanın rahatsız olan bölgesine esirani ocakta kızdırarak tutar. Esirani yüzüne tutmadan önce ‘tü’ diyerek üzerine tükürür. Bu uygulamayı üçe tamamlar. Bu esnada 3 ihlâs ve bir Fatıha surelerini okur (K.K.6).
- 4.4. Çarpma Ocağı:** Bu ocakta felç geçiren hastalar tedavi edilmektedir.
- 4.4.1. Tedaviyi yapan ocaklı abdestli olmak zorundadır. Gelen hasta kibleye doğru seccade üzerine oturtulur. Ocaklı üç İhlâs ve bir Fatıha surelerini okuyarak bu silsilenin başı olan büyük dedeleri Germiyoğlu Yakup Çelebi Han Hz. yüzü suyu hürmetine Allah’tan şifa diler. Ocaklı sağ koltuk altına ayakkabı ya da terliğini alarak hastanın arka tarafına geçer ve dualar okuyarak sırtının sağ tarafından terlik ile vurmaya başlar. Daha sonra aynı işlemi dua okuyarak sol tarafa yapar. Sağaltma silsilesinin başı olan Yakup Çelebi Han yani (ocaklının büyük dedeleri) şimdiki Vahit Paşa Çini müzesinin içindeki Gök Şadırvan’ın sağ tarafında metfundur. Tedavi sonunda, şifa amaçlı gelen kişilerin bu şadırvanın suyundan içmeleri istenir (K.K.7).
- 4.4.2. Ocaklı abdest alarak kibleye doğru oturur hastayı karşısına alır ve iki kez Tebbet suresini kesebe kadar bir kez de tamamını okur. Arkasından üç İhlâs ve bir Fatıha surelerini okuyarak Ya Allah, Bismillah, Ya Muhammed, Ya Ali der ve hastayı soldan sağa doğru sol ayak terliğini vurmak sureti ile tedavi eder. (Eskiden tedavi için atalarından kalma yeşil terlik kullanırlarmış ama günümüzde kendi kullandıkları sol ayak terliği ile çarpma işlemini yapıyorlar) (K.K.8). Bu Ocak Germiyoğulları ile aynı koldan gelmekte olup sonradan birbirlerinden ayrılmışlardır. Ocaklardan biri sağ taraftan tedaviye başlarken diğer kol sol taraftan başlar.
- 4.5. Dalak Kesme Ocağı:** Bu ocağa dalağı şişen-dalak şişmesi belirtisi, nefes alma güçlüğü ve sürekli sancı çekme olarak bilinir-kişiler gitmektedir (Öger, 2010: 1235). Bu ocağa getirilen çocuk veya hasta günden güne zayıflar. Böyle bir insan bir zaman gelir ki yürüyemez olur (Aşkun, 2006:260). Müthiş sancılar içinde kıvrınır (Acıpayamlı, 1963: 38) . Yörede yapılan tedavi yöntemleri şöyledir:
- 4.5.1. Tedaviye başlamadan önce ocaklı ve gelen hasta abdestli olmak zorundadır. Hasta sırt üstü kibleye doğru yatırılır. Ocaklı parmağı ile hastanın karnında “tık, tık” sesi çıkaran bölgesini tespit eder. Daha sonra bu bölgeye un serpererek bıçağın tersi ile artı şeklinde çizer. Ocaklı bıçakla kesiyormuş taklidi yaparak artı koyma işlemini üç kez tekrar eder. Her uygulamada üç İhlâs ve bir Fatıha surelerini okur. Hasta üç uygulamada da kendisine:
-Ne kesiyorsun? Diye sorar, ocaklı da:
-Dalak kesiyorum, diye cevap verir.
Uygulama sonunda hastaya ocaklı evinden üç yudum su içirilir ve arkasına bakmadan evine gitmesi söylenir. Eğer arkasına bakarsa tedavinin tesir etmeyeceğine inanılır (K.K.9).
- 4.5.2. Abdest alan ocaklı: Benim elim değil Fadime anamızın eli, sebi bizden şifa Allah’tan, diyerek hastayı kibleye doğru sırt üstü yatırır. Dalağın olduğu bölgeyi bıçağın tersi ile üç kez baklava şeklinde keser gibi yaparak çizer. Her seferinde hasta ocaklıya:
-Ne kesiyorsun? Diye sorar, ocaklı da:
-Dalak kesiyorum, diye cevap verir.

Ocaklı tedavi işlemi sırasında bir kez Ayetel Kürsi, bir kez Tebbet, üç kez İhlâs, bir kez Fatiha, bir kez de Nas surelerini okuyarak Arap harflerini sonuna kadar söyler. Bütün duaları yanına koyduğu bir bardak suya da üfleyerek gelen hastaya tedavi sonunda içirir (K.K.66).

- 4.6. Dolluk Ocağı:** Kırkı çıkmamış ve sürekli ikınan çocukların götürüldüğü ocaktır.
- 4.6.1. Daha çok nazar bozma ile alakalı olan bu ocakta; mavi renkte bir iplik alınır ipliğin başına, ortasına ve sonuna benim elim değil Fadime anamızın eli denilerek ocaklı tarafından üç İhlâs, bir Fatiha ile üç düğüm atılır. Getirilen bebeğin sağ eli ile sağ ayağı, sol eli ile sol ayağı gevşek bir şekilde bağlanır. Ocaklı kısa bir süre sonra bağlı tuttuğu ipin uçlarını keser, kesilen uçları suda ıslatır ve bebeğin ağzına sürer. Su sürme işleminden sonra da iplik, üzerlik otunun içine atılarak yakılır. Ocaklı üzerlik otu yandığı sırada:
Üzerim, üzersin
Her evleri gezersin
Sen bu nazarı bozarsın, der (K.K.9).
- 4.7. Kurşun Dökme Ocağı:** Bu ocağa daha çok kendisine nazar değdiğine inanan büyükler ile huysuzlanan ve uyumayan çocuklar getirilir. Çocukların bu davranışları sergilemesindeki sebep gene nazar değmesidir. Nazara kaşı kurşun dökme, halk arasında uygulanan yaygın bir gelenektir (Çıblak,2004:13). Kurşun dökme ile ilgili yörede yapılan uygulamalardan bazıları şu şekildedir:
- 4.7.1. Ocaklı kişi, Allah rızası için, benim elim değil Fadime anamızın eli diyerek sağaltma işlemine başlar. Önce eritilmiş kurşunun döküleceği su hazırlanır. Bir kabın içine su konular ve bu suyun içine bir parça kırmızı iplik, bir parça ekme kabuğu ve üç parça süpürge çöpü atılır. Kurşun, saplı bir kepçe içine konularak ateşte eritilir. Hastanın üzerine bir çarşaf örtülür, ocaklı erittiği kurşunu dökmekten evvel yedi kez Ayetel Kürsi suresini okur. İlk önce hastanın başından, eritilen kurşun hazırlanan suya dökülür. Bu işlem üçe tamamlandıktan sonra aynı uygulama hastanın karnından ve ayaklarından tekrar yapılır. Yani ocaklı kurşunu baştan, karından ve ayaklardan olmak üzere toplamda dokuz kez eritip suya döker. Hasta olan kişi neden korkmuşsa ya da kimin nazarı ona değmişse eriyen kurşunda onun resminin çıktığına inanılır. Tedavi sonun kurşunun döküldüğü sudan gelen hastaya üç yudum içirilir. Gelen hasta kadın ya da çocuksa ocaklı bu su ile onların yüzünü yıkar, hasta erkekse kendi yüzünü yıkar. Kalan su ağaç dibine ya da bir köpeğin sırtına dökülür (K.K. 10).
- 4.7.2. Ocaklı, hastayı bir örtünün altına oturtur ve tava içinde kurşunu ateşte erittikten sonra üç İhlâs, bir Fatiha okuyarak daha önceden hazır ettiği bir kabın içindeki hastanın başından suya döker. Bu uygulama üçe tamamlanır. Uygulamada suya bırakılan kurşun bütün halinde ve sivri uçludur. Bu şekil, nazarin büyüklüğünü gösterir. İkinci ve üçüncü eritilmeden sonra suya bırakılan kurşun ufalanmaya başlar. Bu durum ise nazarin çözüldüğünü göstermektedir. Bu uygulamanın bitiminde ocaklı kişi kurşunu döktüğü suyun birazını hastanın yüzüne sürer. Kalanını ise ağaç altına dökmesi için hastaya verir (K.K.11).
- 4.7.3. Besmele çekerek başlayan ocaklı kurşunu bir kepçe içerisinde eritir. Hastanın üzerine bir büyük bez örtülür ve eritilen kurşun diğer ocaklarda olduğu gibi hastanın başının üstünden içinde soğuk su olan bir kabın içine dökülür. Ocaklı bir taraftan nazar ayetini okuyarak uygulamayı üçe tamamlar. Üçüncü kez eritilmesinden sonra suya dökülen kurşunun aldığı şekil de ufalmıştır. Bu durum nazarin çözüldüğüne delalettir. Tedavi sonunda eğer hasta kabul ederse kurşunun döküldüğü sudan içmesi ve elini yüzünü yıkaması istenir (K.K.17).
- 4.8. Tuz Patlatma Ocağı:** Nazarı bozma amacıyla yapılan tedavilerden bir diğeri de tuz patlatması ocağıdır. Yapılan uygulamalar kurşun dökme ile benzerlik gösterip şu şekildedir:
- 4.8.1. Gelen hasta bir örtünün altına oturtulur. Tuz, süpürge tavası içinde ateşte kızdırılır. Hastanın başına bir kap içinde su tutulur ve bu suya kızdırılan tuz dökülür. Tuz döküldüğünde patlar ve dağılır. Onun patlaması ile hastanın üzerindeki nazar çıkar. Tuz ne kadar çok dağılırsa nazar da aynı oranda dağılıp gider. Tedaviden hemen sonra tedavi yapılan eve gelen ilk kişi kadınsa kadın nazarinın değdiğine, eğer erkekse erkek nazarinın değdiğine inanılır (K.K.19).
- 4.8.2. Gelen hasta bir köşeye oturtulur. Ocaklı tava içinde iri kaya tuzunu kavurur. Soğuk su dolu bir kabın içine nazar duası okuyarak bırakır. Ocaklı bu uygulamayı üçe tamamlar. Nazar olan kişinin tuzu patlayarak etrafa dağılır. Tuzun dağılması ile nazarin çıktığına inanılır (K.K.20).
- 4.9. Korkuluk Ocağı:** Bu ocağa herhangi bir şeyden korkan, sürekli panik ve telaş halinde olan kişiler gider. Bu durumdaki kişilerde uyku bozukluğu ve yürek çarpıntısı şikâyetleri mevcuttur. Korkan bir insanın kirpikleri top top, benzi kaçık olur. Gözleri büyür etrafa ürkek nazarlarla bakar (Aşkun, 2006:260). Yöredeki tedavi yöntemleri şöyledir:
- 4.9.1. Ocaklı hastayı kibleye doğru oturtur ve karşısına geçer. Bir bardağın içine su doldurur benim elim değil Fadime anamızın eli, diyerek avucu ile bir yudum içirir, bir yudum yüzüne serper. Bu uygulamayı üçe tamamlar ve bu esnada da üç İhlâs ve bir Fatiha surelerini okur (K.K.12).
- 4.9.2. Ocaklı salâvat çekerek hastayı sırt üstü kibleye doğru yatırır. Kasıklarında bulunan atar damarları başparmağı ile beş kez bastırıp bırakır. Hasta, kanın ayaklarına doğru ılık ılık gittiğini hisseder. Tedavi esnasında Tebbet suresini okuyan ocaklı tedavi sonunda “Ak göz, kara göz, dağa taşta doğru çık git” der (K.K.13).
- 4.9.3. Ocaklı hastayı üç İhlâs ve Fatiha surelerini okuyarak alnından kollarına doğru sıvazlar ve sobasından aldığı küllü başından, omuzlarına oradan da yere doğru indirir (K.K.14).
- 4.10. Mankafa Ocağı:** Mankafa kelimesi “mecazen sersem, budala anlayışı eksik gibi anlamlar” (Türkmen 2006:244) içermektedir. Bu ocağa yüzünde, gözünde şişlik ve şiddetli baş ağrısı olanlar başvurmaktadır. Yapılan uygulamalar şöyledir:
- 4.10.1. Ocaklı benim elim değil Fadime anamızın eli, sebi bizden şifa Allah’tan diyerek gelen hastayı kibleye doğru oturup karşısına geçer. Ateşte demir tavayı kızdırarak üzerine tükürür ve gelen hastanın yüzüne tutar. Birkaç dakika sonra tava yeniden ocakta kızdırılıp uygulama tekrar edilir ve üçe tamamlanır. Ocaklı tedavisi sırasında Ayetel Kürsi, Rabbena, Amener Resulü ve Kadir surelerini okur. Tedavinin sonunda tavanın içine su dökülür ve gelen hastanın ağırlı bölgelerine sürülür (K.K.15).

4.10.2. Benin elim değil Fadime anamızın eli diyerek tedaviye başlayan ocaklı ateşte ısıttığı tava ya da hamur esirani hastanın yüzünün şiş olan yerlerine tutar. Isıdan hoşlanan bu hastalıkta uygulama üçe tamamlanır. Tedavi esnasında Fatıha, İhlâs, İnşirah, Kadir ve Tebbet sureleri üçer kez okunur. Ocaklı tedavi sonunda kendi eli ile getirdiği bir bardak suyu hastaya içirir (K.K.16).

4.11. Siğil Ocağı: Derinin üst tabakasında oluşan küçük kabarcıklardır ve daha çok büyücek çocuklarda görülür (Altan 2000: 126). Yapılan tedavi yöntemleri şöyledir:

4.11.1. Ocaklı siğiller için uyguladığı yöntem siğilin büyüklüğüne göre değişmektedir. Eğer siğiller küçük ve fazla yayılmamış ise hastadan çam pürçeği istenir. Ocaklı gelen pürçeklerden yedi tanesini seçer ve her pürçeğe bir ihlâs ile bir Fatıha surelerini okur. Daha sonra bu pürçekle ile hastanın siğilli bölgelerinin etrafı çizilir. Kullanılan pürçekler hastaya evinde kurutması için verilir. Gelen hastanın siğilleri büyükse, ocaklı bir bardak suyu yanına koyar. İri bir diş sarımsak alır ve yedi parçaya böler. Bölünen her bir parça için bir İhlâs ve bir Fatıha surelerini okur ve siğillerin üzerine sürer. Her duadan sonra bardaktaki suya da üfler. Ocaklı bu uygulamayı yedi kez tekrar ettikten sonra suyu hastaya içirir (K.K.16).

4.11.2. Hastadan çam ağacından bir miktar pürçek getirmesi istenir. Ocaklı toprağı su ile ıslatarak krem haline getirir ve gelen bu pürçekler ile siğillerin olduğu yere karıştırdan sürer. Ocaklı bu uygulama esnasında üç İhlâs ve bir Fatıha surelerini okur. Kullanılan pürçekler yüksek bir yere asması için hastaya verilir. Pürçekler kurudukça siğiller de kuruyup geçer (K.K.17).

4.11.3. Gelen hastanın siğili kaç tane ise o kadar buğday tanesini eline alan ocaklı, her bir buğday tanesi ile hastanın siğillerinin etrafını çizer. Bu işlem esnasında üç İhlâs ve bir Fatıha surelerini okur (K.K.18).

5. Sonuç

Yörede, tedavi yöntemlerini veremediğimiz temre, ısırgı, çıban, darama, gelincik, köseleme, sığaça yılanlık, yel kesme, yakı, tüpleme, şibit kabarcığı, sarılık ocakları da mevcut olup buralarda sağaltma işlemi aktif olarak yapılmaktadır.

Tedavi yöntemlerinden örnekler aktardığımız ocaklarda yapılan uygulamalarda İslâmi unsurların içerisine işlenmiş, “Türklerin daha çok Orta Asya’dan Anadolu’ya göçerken getirdiği eski Türk inançlarının izlerini bulmak mümkündür (Kaya, 2001: 199).

Şaman olabilmek için kam olmak için, belli başlı bir kamın neslinden olma (İnan, 1995: 76) Kütahya yöresinde de ocaklıların kan bağına dayalı aynı sülaleden birilerine el verme kaidesine benzemektedir. Ocaklıların sülaleden biri tarafından devam ettirilmesi geleneği, eski Türk inanç sistemi içinde yer alan Şamanlık, ateş ve Ocak kültürüyle ilgilidir (Öger 2010: 1240).

Şamanın asli görevlerinden olan hastalıkları tedavi etmesi ve hastalıkları iyileştirirken sihri, büyüsel ve dinsel yöntemler kullanması günümüzde ocaklılar tarafından devam ettirmektedir. Temas büyüğü yöredeki ocaklarda el verme işlemi ve birçok hastalığın tedavi edilmesinde kullanılmaktadır. Ocaklıların özellikle cilt ile ilgili hastalıkların tedavisinde kullandığı maddeyi sürdükten sonra hastalıklı bölgeye tükürmesi, evinden bir dilim ekmek yedirmesi ya da hastaya kendi elinde su içirmesi buna örnek verilebilir. Dalak kesmede dalağın olduğu bölgenin bıçağın dersi ile kesiliyormuş gibi yapılması, siğillerde kullanılan pürçeklerin kurutulması, dolluk ocağında düğüm atılması işlemleri ise taklit büyüğünün varlığına örnek gösterilebilir.

Tedaviye başlamadan önce besleme çekilmesi, benim elim değil Fadime anamızın eli denilerek İhlâs, Fatıha gibi surelerin okunması uygulamaların dini boyutunu göstermektedir

İnsan bedeninin yanı sıra ruhunu da tedavi eden ocaklarda kül, su, bıçak, iğne, çam pürçeği, taş gibi maddelerin hastalık tedavisinde kullanılması ve hastalığa sebebiyet veren unsurların ateş ile korkutulması, renklerden mavi ve kırmızının tercih edilmesinin altında da gene eski inanç sistemimizin uzantıları olan Gök Tanrı, atalar ve tabiat kültürleri bulunmaktadır.

Türü ve sayısı eski dönemlere göre azalmış olan ocaklar, modern tıbbın her alanda gelişmesine ve her kesimden insana hizmet vermesine rağmen varlığını ve işlevini yörede halen idame ettirebilmektedir. Eski dönemlerde sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu durumlarda başvuru ocaklar, günümüzde modern tıp uygulamaları ile şifa bulamayan insanların iyileşmek umuduyla başvurduğu kurumlar haline gelmiştir. Bu tür uygulamaların yüzyılları aşarak günümüzde aktif bir şekilde varlığını sürdürmesinin ana sebeplerinden birisi inanarak ve psikolojik telinde bulunularak hastalıkların tedavi edilmeleridir.

Kaynakça

Acıpayamlı Orhan (1963), Türkiye Halk Hekimliğinde Dalak Kesme ve Etnolojik İzahı, DTCF Antropoloji, Cilt:1, Sayı:1
Acıpayamlı Orhan (1989), Türkiye Folklorunda Halk Hekimliğinin Morfolojik ve Fonksiyonel Yönden İncelenmesi, Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Ankara, S. 5.

Akman Eyüp (2007), Türk Halk Hekimliğinde Ocaklık Geleneği ve Safranbolu’daki Ocaklar, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:15, No:1

Altan SELİM (2008), Manisa Tıp Folkloru, Akdeniz Kitapevi, İzmir.

Artun Erman (2001), Adana Halk Hekimliğinde Atalar Kültü, Türk Kültürü, S.460.

Aşkun Vehbi Cem (2006), Sivas Folkloru I-II, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Bayat Ali Haydar (1992), Anadolu Tıbbi Folklorunda Göz Hastalıkları, IV Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 167

Çıblak Nilgün (2004), Halk Arasında Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, Türklük Bilimi Araştırmaları, S.15.

Çıblak Nilgün (1962), Çukurova'da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültürü Dergisi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Yıl: XLIII, S. 507-508, Temmuz-Ağustos 2005, s.199-214.

Duvarcı Ayşe (1990), Halk Hekimliğinde Ocaklar, Mili Folklor Dergisi, Eylül S.7.

Gülseren Cemil, Halk Dilinde Uşakta Bitki Adları ve Sağlık Değişleri, Uşak Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi S.109.

Hançerlioğlu Orhan (2000), İslam İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

İnan Abdülkadir (1995), Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyalleri ve Araştırmaları, TDK. Ankara.

İnan Abdülkadir (2000), Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kalafat Yaşar (2010) Akşehir Örnekleri İle Türk Kültürlü Halklarda Od/Ateş/Ocak İyesi, I. Uluslararası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri (20-21-Kasım 2008), Konya.

Karasoy Yakup (2008), Aydaş, Aydaşlık ve Aydaş Olmak Üzerine, Gazi Türkiyat Dergisi, S.2.

Kaya Muharrem (2001), Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri, Folklor/Edebiyat Dergisi, S. 25

Koç Aylin (2010), Hastalık İsimlerinde Örtmece, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 188.

Koraş Hikmet (2002), Derleme Sözlüğüne İlaveler, Türklük Bilimi Araştırmaları, S. 12, Niğde.

Kumartaşlıoğlu Satı (2012), Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi.

Kütahya 95. Tanıtım Kitabı, 1996.

Öger Âdem (2010), Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, Turkish Studies, Volume 5/1, Winter.

Öngel Gülnur (1997), Denizli Halk Hekimliğinde Ocaklar, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Türkmen Seyfullah (2006), Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora tezi.

Uzunçarşılı İ.Hakkı (1932), Bizans ve Selçuklu Beyleri, Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri, İstanbul: İstanbul Devlet Matbaası.

Yıldız, Hakkı Durusun(1981), Kütahya Tarihçesi, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan, İstanbul.

Kaynak Kişi Bilgileri

KAYNAK KİŞİNİN ADI, SOYADI		YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ	YAŞADIĞI YER
K.K.1	Fatma KELER	48	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.2	Fatma SELEN	75	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.3	Murat AKÇAL	65	Lise	Emekli	Kütahya
K.K.4	Hamide ÖZKUL	78	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Aslanapa
K.K.5	Melahat EYİCE	62	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.6	Sami ZENGİN	70	İlkokul	Çiftçi	Aslanapa
K.K.7	Yakup GERMİYANOĞLU	54	Lise	Serbest Meslek	Kütahya
K.K.8	Medine YILDIZTAŞ	61	İlkokul	Ev Hanımı	İnni köyü
K.K.9	Firdevs YAVUZ	77	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.10	Ayşe COŞKUN	70	Ortaokul	Emekli	Kütahya
K.K.11	Ayşe KAHRAMAN	62	İlkokul	Ev Hanımı	Aslanapa
K.K.12	Kezban YAVUZ	50	İlkokul	Ev Hanımı	Altıntaş
K.K.13	Fatma BAĞ	65	İlkokul	Ev Hanımı	Seyitömer
K.K.14	Hasibe ÖZTÜRK	67	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya
K.K.15	Azize ÇELİK	65	İlkokul	Ev Hanımı	Aslanapa
K.K.16	Meryam KAYACI	65	İlkokul	Ev Hanımı	Aslanapa
K.K.17	Fatma ŞAHİN	63	İlkokul	Ev Hanımı	Aslanapa
K.K.18	Hacer TEMEL	65	İlkokul	Ev Hanımı	Altıntaş
K.K.19	Havva ÖZKUTLU	80	Eğitim Almamış	Ev Hanımı	Aslanapa
K.K.20	Ayşe HANIM	60	İlkokul	Ev Hanımı	Kütahya

Bu sayfa bilerek boş bırakılmıştır
This page [is] intentionally left blank